

ANNA KOSTRUBAŁA-BRAK

FORMY KOOPERACJI MIĘDZY NAUCZYCIELAMI A UCZNIAMI W DOSKONALENIU PROCESÓW EDUKACYJNYCH. ANALIZA SPEŁNIENIA KRYTERIUM

WSTĘP

Realizowany obecnie Program Wzmocnienia Efektywności Systemu Nadzoru Pedagogicznego i Oceny Jakości Pracy Szkoły Etap II, którego priorytetowym celem jest podniesienie jakości systemu oświaty przez usprawnienie pracy szkół oraz wsparcie w rozwoju uczniów i nauczycieli, stworzył możliwość wieloaspektowego zbadania funkcjonowania placówek oświatowych z punktu widzenia procesów w nich zachodzących. Ewaluacja zewnątrz jako metoda, która między innymi pozwala na zbadanie tego obszaru, umożliwiła przeprowadzenie analizy istniejących form kooperacji na linii nauczyciel–uczeń w zakresie doskonalenia procesów edukacyjnych. Niniejszy artykuł ma na celu ukazanie udziału ucznia w jego własnej edukacji jako elementu kultury szkoły opartej na dialogu. Tłem dla tych rozważań jest opis problemu uwzględniania opinii uczniów o tym, jak powinien przebiegać proces nauczania, w podejmowanych przez szkołę działaniach. W dalszej części artykułu ukazano także, w jaki sposób proces ewaluacji może się przyczynić do zakorzenienia w organizacji i życiu szkoły kultury wielostronnego dialogu.

Dla przybliżenia omawianego zagadnienia została przeprowadzona analiza jednego z siedemnastu wymagań, „procesy edukacyjne mają charakter zorganizowany”, na którego podstawie jest obecnie sprawowany nadzór pedagogiczny. Przypisane do tego wymagania kryterium „obecność różnorodnych form kooperacji między nauczycielami a uczniami w obszarze doskonalenia procesów edukacyjnych” umożliwiło zbadanie poziomu współpracy między nauczycielem a uczniem w zakresie doskonalenia procesu nauczania.

ROLA DIALOGU W EDUKACJI

Szczególna rola dialogu w procesie nauczania została wyraźnie nakreślona przez Paula Freirego. Wyróżnił on dwie metody współpracy nauczyciela z uczniami oraz ukazał efekty każdej z nich. Pierwszy model – *problem posing method* – kładzie wyjątkowy nacisk na znaczenie omawianego dialogu. Nauczyciel traktuje uczniów jak partnerów do rozmowy, podczas której każdy może zadawać pytania, mieć wątpliwości oraz wyrażać własny punkt widzenia. Kształtuje u podopiecznych naturę badacza, czyli kogoś, kto nie patrzy na omawiany problem tylko z jednej, sztucznie ograniczonej strony. Wyposaża uczniów w wiedzę i umiejętności, które pozwalają im łatwiej odnaleźć się w otaczającej ich rzeczywistości. W drugim modelu przedstawionym przez Freirego, określonym jako *banking education*, edukujący jest stroną wyraźnie dominującą, ma władzę i autorytet. Jego zadaniem jest przekonać edukowanych o słuszności i racji swojego stanowiska. Nauczyciel jest osobą odpowiedzialną za przygotowanie zajęć i dostarczenie informacji, natomiast uczeń ma za zadanie je zapamiętać. Poddanie pod dyskusję wiedzy przekazywanej przez pedagoga jest bardzo ograniczone lub niemożliwe. W konsekwencji doprowadza to do obniżenia kreatywności i aspiracji uczących się. Ciągłe podawanie gotowych rozwiązań, wiedzy niedopuszczającej odstępstwa od jej powszechnej interpretacji, sprawia, że cała aktywność, która tkwi w młodym umyśle, zostaje uśpiona¹.

Znaczenie i skutki braku dialogu w nauczaniu, zaprezentowane przez Paula Freirego, można odnaleźć również w opisanych przez H.C. Lindgrena czterech typowych schematach komunikacyjnych. Na podstawie zachodzących w klasie interakcji na linii nauczyciel–uczeń wyodrębnił on następujące rodzaje przepływu informacji:

- **jednokierunkowy**, gdzie, podobnie jak w modelu *banking education*, nauczyciel jest stroną dominującą, a uczniowie funkcjonują w roli przedmiotów statycznie przyjmujących informacje z jednego kierunku;
- **dwukierunkowy z dominacją nauczyciela**, gdzie edukujący uwzględnia treści pochodzące od uczniów, ale tylko po to, by skontrolować, czy informacje przez niego przekazane zostały zapamiętane;

---

¹ P. Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, Continuum International Publishing Group, London 2000, s. 66–71.

- **wielokierunkowy z dominacją nauczyciela**, gdzie pojawia się zarówno komunikacja na linii nauczyciel–uczeń oraz między jednym a drugim uczniem. Jednakże nadal, jak w wypadku wyżej wymienionych modeli, nauczyciel pełni funkcję dominującą. Opinie i myśli wyrażane przez uczniów mają jedynie ubarwić zasadniczy wątek monologu pedagoga. Uczniowie z reguły wiedzą, co mogą powiedzieć, aby uzyskać jego uznanie, a to w konsekwencji prowadzi do utrzymania dystansu pomiędzy edukującym a edukowanymi. Zrywa się w tym ujęciu z bezwzględny monopol informacyjnym, niemniej uczniowie nie tracą przekonania, że stanowią jedynie środek realizacji celów narzuconych przez nauczyciela;
- **wielokierunkowy bez dominacji nauczyciela**, gdzie dialog jest podstawą stosunków międzyludzkich. I, podobnie jak w procesie ewaluacji, stanowi bogate źródło informacji, które pozwala zrozumieć oczekiwania oraz potrzeby wszystkich zainteresowanych procesem kształcenia. Nikt nie zajmuje tutaj roli dominującej, każdy może swobodnie wyrazić swoją opinię, ponieważ o prawdziwej pozycji zadecydują argumenty merytoryczne. Uczniowie mają możliwość skonfrontowania swoich poglądów oraz zajmowanych stanowisk, co z kolei daje im poczucie prawdziwego udziału w procesie edukacji².

Z przedstawionych powyżej modeli komunikacji wynika, że istniejący w szkole dialog na linii nauczyciel–uczeń ma istotne znaczenie dla kształtowania pozytywnych cech i postaw ucznia. Niezwykle ważną rolę odgrywa tutaj przede wszystkim nauczyciel, który posiada umiejętności komunikacyjne i potrafi tak poprowadzić zajęcia, że w czasie przeznaczonym na wypowiedzenie się każdy będzie mógł zabrać głos. Jednakże, jak wynika z badań przeprowadzonych przez E. Putkiewicz, poświęconych komunikacji w szkole, aż 99% uczniów z 360 objętych badaniem ma problem w porozumiewaniu się z nauczycielem³. W związku z tym efektywne nauczanie nie może być realizowane bez uwzględnienia poprawy w zakresie komunikacji pomiędzy edukującym a edukowanymi. Prawidłowe funkcjonowanie ucznia w procesie edukacji

---

² W. Andrukowicz, *Interakcja oparta na wzajemnym porozumieniu*, „Edukacja i Dialog” 1998, nr 6.

³ Z. Kazanowski, *Efektywna komunikacja w kierowaniu klasą szkolną*, http://74.125.155.132/scholar?q=cache:Q937uHyqMOEJ:scholar.google.com/+efektywna+komunikacja&hl=pl&as_sdt=2000 (odczyt: 09.04.2010).

jest uzależnione od szeroko pojmowanego wsparcia, za którego dostarczenie odpowiada nauczyciel. Fundamentem, na którym można je zbudować, jest wielostronny, unikający dominacji dialog, który musi być oparty na wzajemnym i równoważnym poszanowaniu opinii. W tym kontekście warto się przyrzec wynikom uzyskanym podczas pierwszych przeprowadzonych ewaluacji zewnętrznych w ramach nowego nadzoru pedagogicznego, które obrazują poziom istnienia dialogu w kulturze pracy szkoły.

MIEJSCE DIALOGU W NOWEJ KONCEPCJI NADZORU PEDAGOGICZNEGO

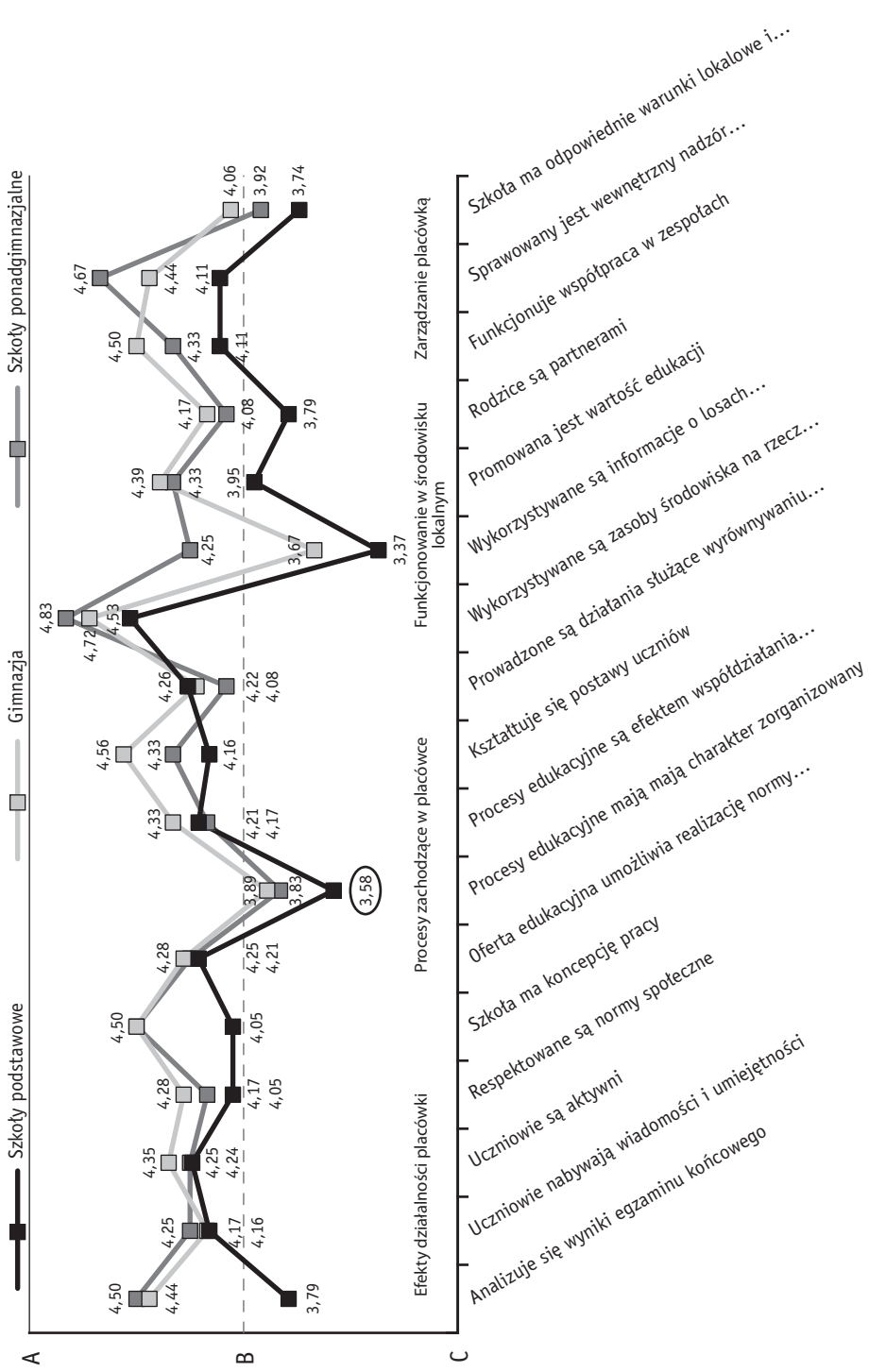
Nowa koncepcja sprawowania nadzoru pedagogicznego jest prowadzona na bazie 17 wymagań, do których są przypisane określające je charakterystyki i kryteria. Wymagania te zostały określone w czterech obszarach pracy szkoły w zakresie efektów, procesów, relacji ze środowiskiem oraz w zakresie zarządzania. Ustalenie poziomu spełnienia danego wymagania jest jednym z głównych zadań procesu ewaluacji, wprowadzonego w struktury nadzoru pedagogicznego za sprawą jej nowej koncepcji. Poziom spełnienia przez szkołę lub placówkę poszczególnych wymagań w obszarach wymienionych powyżej jest ustalany jako:

- poziom A, który oznacza bardzo wysoki stopień spełnienia wymagania przez szkołę lub placówkę;
- poziom B, który oznacza wysoki stopień spełnienia wymagania przez szkołę lub placówkę;
- poziom C, który oznacza średni stopień spełnienia wymagania przez szkołę lub placówkę;
- poziom D, który oznacza podstawowy stopień spełnienia wymagania przez szkołę lub placówkę;
- poziom E, który oznacza niski stopień spełnienia wymagania przez szkołę lub placówkę.

Wymaganie, które pozwala zarysować relacje dialogu na linii nauczyciel–uczeń, zostało ulokowane w obszarze procesów zachodzących w szkole i brzmi ono następująco: „procesy edukacyjne mają charakter zorganizowany”⁴.

---

⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 roku w sprawie nadzoru pedagogicznego, Dz.U. z dnia 9 października 2009 r., s. 14.

Wykres 1. Poziom spełnienia wymagań stawianych wobec szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych
 Źródło: Wykres utworzony przez zespół projektu Program Wzmocnienia Efektywności Systemu Nadzoru Pedagogicznego i Oceny Jakości Pracy Szkoły Etap II, na potrzeby analizy wyników uzyskanych z pierwszych pilotażowych ewaluacji zewnętrznych

Na podstawie danych uzyskanych z pierwszych pilotażowych ewaluacji zewnętrznych, przeprowadzonych w ramach nowego modelu nadzoru (wykres 1), widać wyraźnie, że wymaganie „procesy edukacyjne mają charakter zorganizowany” charakteryzuje się na tle pozostałych najniższym stopniem spełnienia. W związku z czym możemy przypuszczać, że w podejmowanych przez badane szkoły działaniach brakuje prawdziwego dialogu oraz że w komunikacji pomiędzy uczniem i nauczycielem edukujący odgrywa rolę dominującą.

Analizując charakterystykę przypisaną do wymagania „procesy edukacyjne mają charakter zorganizowany”, skupiłam się na weryfikacji jego kryteriów, które najlepiej ukazałyby omawianą w pracy problematykę, dotyczącą dialogu między nauczycielem a uczniem (tabela 1). Przypisane pytania badawcze do kryterium „obecność różnorodnych form kooperacji między nauczycielami a uczniami w obszarze doskonalenia procesów edukacyjnych” (tabela 2) umożliwiły określenie poziomu dialogu w kulturze pracy szkoły oraz pozwoliły na ukazanie udziału ucznia w jego własnej edukacji.

Tabela 1. Charakterystyka i kryteria dla wymagania 2.3. Procesy edukacyjne mają charakter zorganizowany

2.3. Procesy zachodzące w szkole lub placówce		
Procesy zachodzące w szkole lub placówce służą realizacji przyjętej w szkole lub placówce koncepcji pracy W szkole lub placówce dba się o prawidłowy przebieg i doskonalenie procesów edukujących		
Wymaganie	Charakterystyka na poziomie D	Charakterystyka na poziomie B
2.3. Procesy edukacyjne mają charakter zorganizowany	Procesy edukacyjne są realizowane w szkole lub placówce z wykorzystaniem zalecanych warunków i sposobu realizacji podstawy programowej Kryteria: W realizacji procesów edukacyjnych respektuje się zalecane warunki i sposoby realizacji podstawy programowej	Procesy edukacyjne przebiegające w szkole lub placówce są monitorowane i doskonalone Kryteria: Obecność monitoringu procesów edukacyjnych
	Procesy edukacyjne przebiegające w szkole lub placówce są planowane Kryteria: Procesy edukacyjne są planowane	Wnioski z monitorowania procesów edukacyjnych są wykorzystywane w planowaniu tych procesów Kryteria: Zakres wykorzystywania wniosków z monitoringu w procesie planowania procesów edukacyjnych

	<p>Procesy organizacyjne są zorganizowane w sposób sprzyjający uczeniu się</p> <p>Kryteria: Wykorzystywanie metod nauczania, które aktywizują uczniów i przyczyniają się do większej intensywności procesu uczenia się</p> <p>Stosowanie zróżnicowanych metod nauczania</p>	<p>Nauczyciele pracują wspólnie z uczniami nad doskonaleniem procesów edukacyjnych, nauczyciele stosują różnorodne sposoby wspierania i motywowania uczniów w procesie uczenia się</p> <p>Kryteria: Obecność różnorodnych form kooperacji między nauczycielami a uczniami w obszarze doskonalenia procesów edukacyjnych</p> <p>Nauczyciele stosują zróżnicowane metody wspierania i motywowania uczniów w procesie uczenia się</p>
	<p>Ocenianie uczniów daje im informacje o ich postępach w nauce oraz motywuje do dalszej pracy</p>	<p>Informacja o postępach w nauce otrzymana w wyniku oceniania uczniów pomaga im się uczyć i planować swój indywidualny proces uczenia</p>
	<p>Kryteria: Ocenianie zawiera informacje o postępach uczniów</p>	<p>Kryteria: Wsparcie uczniów dzięki informacji zwrotnej</p>
	<p>Motywowanie uczniów w wyniku procesu oceniania</p>	
	<p>W szkole lub placówce monitoruje się osiągnięcia uczniów</p>	<p>W szkole lub placówce analizuje się wyniki monitorowania osiągnięć uczniów i wdraża się wnioski z tych analiz</p>
	<p>Kryteria: Obecność monitoringu osiągnięć uczniów</p>	<p>Kryteria: Analiza wyników monitoringu</p>
		<p>Wykorzystanie monitoringu do podnoszenia jakości efektywności uczenia się</p>

Źródło: Tabela opracowana na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 roku w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz.U. z dnia 9 października 2009) oraz materiałów projektowych Programu Wzmocnienia Efektywności Systemu Nadzoru Pedagogicznego i Oceny Jakości Pracy Szkoły Etap II

Tabela 2. Pytania do kryterium „obecność różnorodnych form kooperacji między nauczycielami a uczniami w obszarze doskonalenia procesów edukacyjnych”

Obecność różnorodnych form kooperacji między nauczycielami a uczniami w obszarze doskonalenia procesów edukacyjnych
Ankieta dla nauczycieli (n = 1440 odpowiedzi)
Czy w Pana/Pani szkole nauczyciele biorą pod uwagę opinię uczniów na temat tego, jak powinien przebiegać proces nauczania? Czego dotyczy istniejąca współpraca między nauczycielami a uczniami w zakresie doskonalenia procesów edukacyjnych? Czy w tym i poprzednim roku szkolnym do procesu edukacyjnego został włączony element wypracowany wspólnie z uczniami? Czy podejmowane przez szkoły działania uwzględniają pozycję, opinię uczniów?
Ankieta dla rodziców (n = 2382 odpowiedzi)
Czy uważa Pan/Pani, że nauczyciele biorą pod uwagę to, czego chcą uczniowie, jeżeli chodzi na przykład: o tematykę zajęć czy sposób ich prowadzenia?
Ankieta dla uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych „Mój dzień” (n = 741 odpowiedzi)
Czy ktoś dzisiaj pomógł Ci się zastanowić, czego się nauczyłeś?
Ankieta dla uczniów szkół ponadpodstawowych „Moja szkoła” (n = 2595 odpowiedzi)
Czy uważasz, że w Twojej szkole nauczyciele biorą pod uwagę opinię uczniów o tym, jak powinna wyglądać nauka?
Wywiad grupowy z nauczycielami (n = 150 odpowiedzi)
Jakie formy przybiera współpraca z uczniami w obszarze doskonalenia procesów edukacyjnych?
Wywiad grupowy z uczniami (n = 150 odpowiedzi)
Opowiedzcie, w jaki sposób współpracujecie z nauczycielami po to, by lepiej się uczyć?
Obserwacja zajęć (n = 130 obserwacji)
Czy nauczyciele współpracują z uczniami w obszarze doskonalenia procesów uczenia się? Proszę zwrócić uwagę na sam proces uczenia się, nie na efekty.

Źródło: Tabela opracowana na podstawie narzędzi badawczych utworzonych przez Zespół Projektu Program Wzmocnienia Efektywności Systemu Nadzoru Pedagogicznego i Oceny Jakości Pracy Szkoły Etap II

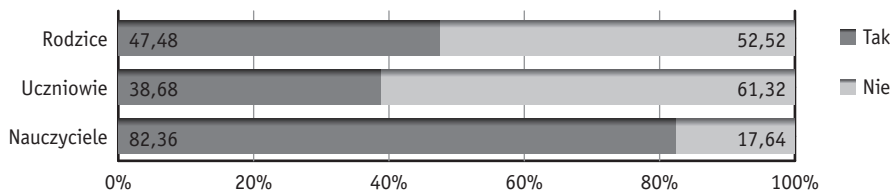

WYNIKI Z EWALUACJI ZEWNĘTRZNEJ A POZIOM DIALOGU W KULTURZE PRACY SZKOŁY

Analiza danych została przeprowadzona na podstawie danych pochodzących z 49 szkół, w tym z 18 szkół podstawowych, 17 szkół gimnazjalnych i 14 szkół ponadgimnazjalnych. Liczba udzielonych odpowiedzi na poszczególne pytania została przedstawiona w tabeli 2.

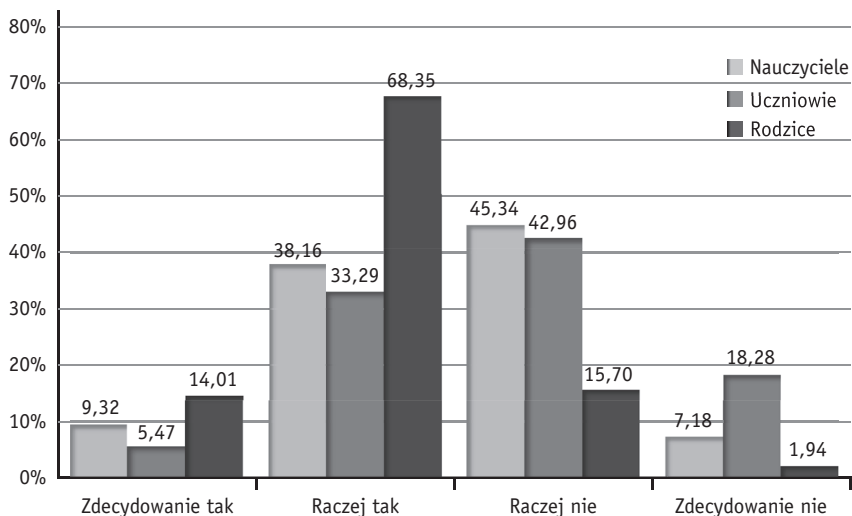
Na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych wśród nauczycieli, uczniów i ich rodziców można zauważyć pewne rozbieżności. Zdecydowana większość nauczycieli (83%, wykres 2) uważa, że bierze pod uwagę opinię uczniów na temat tego, jak powinien przebiegać proces nauczania, wskazując jako główny obszar współpracy ustalanie sposobu prowadzenia zajęć oraz aktywności pozalekcyjnych (wykres 4). Z odpowiedzi udzielonych przez uczniów wynika natomiast, że sytuacje, w której nauczyciel uwzględniłby zdanie swoich podopiecznych, raczej się nie zdarzają (61,32%, wykres 2). Deklaracje uczniów potwierdzają również w większości rodzice (52,52%, wykres 2), przebadani w toku procesu ewaluacji.

Najczęściej wymienianymi podczas wywiadu z nauczycielami formami współpracy pedagoga z uczniami są zajęcia indywidualne, pozalekcyjne oraz zorganizowane koła zainteresowań. Bardzo rzadko padają odpowiedzi, które mogłyby świadczyć o tym, że nauczyciele prowadzą ze swoimi podopiecznymi wielokierunkowy dialog, oparty na równości w wyrażaniu swoich myśli. Znikoma część respondentów twierdzi, że jeśli współpraca z uczniami w zakresie doskonalenia procesów nauczania ma być efektywna, powinna być oparta na poznaniu opinii wszystkich stron zainteresowanych edukacją. Tylko w jednej odpowiedzi udzielonej podczas wywiadu padło zdanie „Pozwalamy na pracę partnerską”. Z kolei jeśli chodzi o wspólnie wypracowane z uczniami zmiany,

Wykres 2. Uwzględnianie przez nauczycieli opinii uczniów na temat tego, jak powinien wyglądać proces nauczania – wykres ogólny

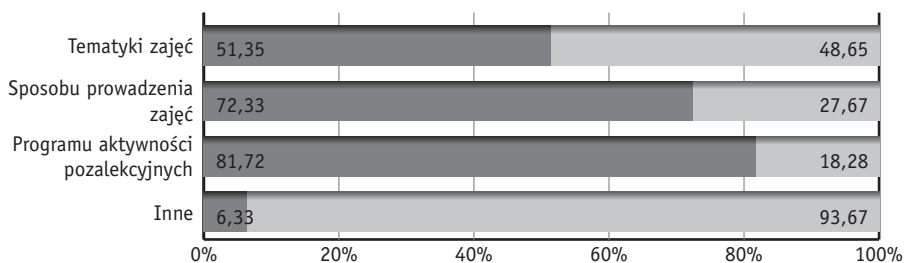
Źródło: Opracowanie własne, na podstawie danych dostępnych na: platforma.npseo.pl/stats.php

Wykres 3. Uwzględnianie przez nauczycieli opinii uczniów na temat tego, jak powinien wyglądać proces nauczania – wykres szczegółowy

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie danych dostępnych na: platforma.npseo.pl/stats.php

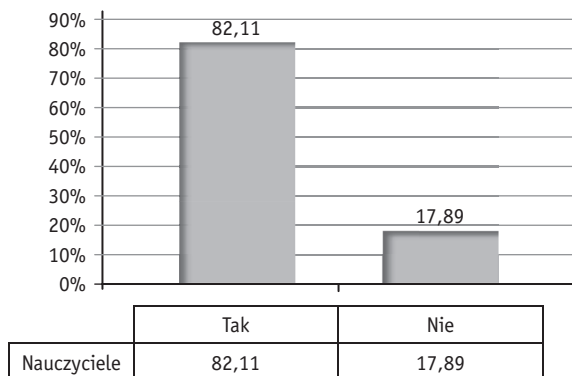
Czego dotyczy współpraca między nauczycielami a uczniami w zakresie doskonalenia procesów edukacyjnych

	Tematyki zajęć	Sposobu prowadzenia zajęć	Programu aktywności pozalekcyjnych	Inne
■ Tak	51,35	72,33	81,72	6,33
■ Nie	48,65	27,67	18,28	93,67

Wykres 4. Współpraca między nauczycielami a uczniami w zakresie doskonalenia procesów edukacyjnych

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie danych dostępnych na: platforma.npseo.pl/stats.php

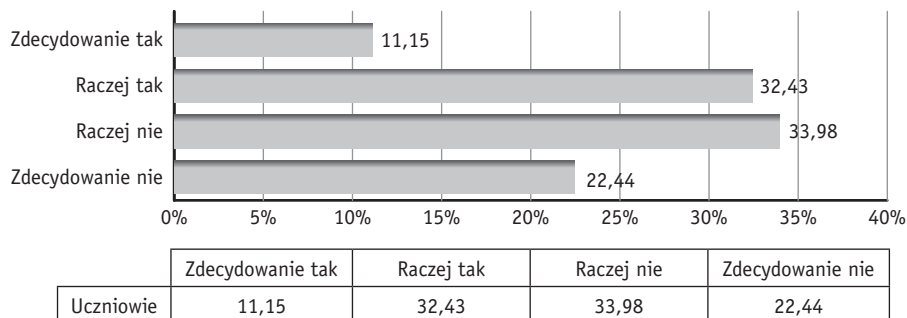
Wykres 5. Czy w tym i poprzednim roku szkolnym do procesu edukacyjnego został włączony element wypracowany wspólnie z uczniami?

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie danych dostępnych na: platforma.npseo.pl/stats.php

które zostały wprowadzone do procesu nauczania, najczęściej są wskazywane odpowiedzi na temat szkolnego ubioru – niemające bezpośredniego związku z doskonaleniem edukacji (wykres 5).

Zarówno uczniowie, jak i nauczyciele wyrażają opinię, iż współpracują przede wszystkim podczas dodatkowych zajęć i konsultacji. Na podstawie odpowiedzi udzielonych w wywiadzie można stwierdzić, że współpraca z pedagogami, dotycząca tego, jak się uczyć i czego się uczyć, funkcjonuje jedynie w relacjach z kilkoma nauczycielami lub jest ona prowadzona tylko z wybranymi uczniami: „Nauczyciele mówią, jak się uczyć tym uczniom, którzy mają problemy z nauką i gorsze oceny, a powinni to mówić wszystkim”. Znaczna część pedagogów przychodzi do szkoły, by wyłożyć lekcję, zadać pracę domową i nie poświęca czasu na pozostałe, równie ważne zdaniem uczniów, obowiązki, między innymi „wspólne rozwiązywanie problemów w nauce”. Na zadane pytanie: „Czy ktoś dzisiaj pomógł ci się zastanowić, czego się nauczyłeś(ła)”, ponad połowa uczniów odpowiada, że takie sytuacje się nie zdarzają (56,43%, wykres 6). W przeprowadzonej analizie wywiadów z uczniami właściwie tylko w jednej z wypowiedzi można odnaleźć słowa potwierdzające istnienie wielostronnego dialogu w kulturze pracy szkoły. Brzmi ona następująco:

W szkole istnieje świetna współpraca z dyrektorem szkoły, który jest zawsze gotowy wysłuchać naszych problemów i nam pomóc. Otwarcie pytamy i dyskutujemy z wszystkimi nauczycielami; jak mamy problemy albo pasje, nauczyciele indywidualnie udzielają nam wskazówek.

Wykres 6. Czy ktoś dzisiaj pomógł ci się zastanowić, czego się nauczyłeś(łaś)?

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie danych dostępnych na: platforma.npseo.pl/stats.php

Opierając się na danych uzyskanych na podstawie obserwacji lekcji, można z kolei stwierdzić, że w relacjach nauczyciel–uczeń większość pedagogów zajmuje pozycję dominującą. Systematycznie koryguje wypowiedzi uczniów, wskazuje prawidłowy tok rozumowania, nie zadaje dodatkowych pytań, które dałyby szansę samodzielnego poprawienia i zrozumienia popełnianych przez uczniów błędów. Ewaluatorzy wskazują, że nauczyciele kontrolują pracę podopiecznych i często sami udzielają odpowiedzi na zadane przez siebie pytania. Rzadko naprowadzają na właściwą odpowiedź dodatkowymi pytaniami i umożliwiają wszystkim wyrażenie własnej opinii.

PODSUMOWANIE

Podsumowując uzyskane wyniki, można zauważyć, że zarówno nauczyciele, jak i uczniowie dostrzegają wzajemną współpracę jedynie w ramach zajęć pozalekcyjnych. W związku z czym można przypuszczać, że pozostałe lekcje są pozbawione tego elementu. Według uczniów większość pedagogów nie daje im możliwości skonfrontowania własnych myśli z opiniami kolegów. Nauczyciele zajmują pozycję dominującą, dzięki której kontrolują przekazywane informacje oraz nie dopuszczają do zaistnienia w klasie wielostronnego dialogu, który pozwoliłby na zbudowanie partnerskich relacji w poznawaniu nowej dla uczniów wiedzy. W konsekwencji – szanse na ukształtowanie kultury dialogu w murach szkoły maleją, a formy prowadzenia lekcji sprzyjają wyróżnionej w badaniach Geerta Hofstede'go kulturze charakteryzującej się dużym dystansem władzy

i modelowi współpracy określanej przez Paula Freirego jako *banking education*. Widoczne rozbieżności w wypowiedziach uczniów i nauczycieli na temat uwzględniania opinii edukowanych w procesie doskonalenia nauczania są zatem potwierdzeniem braku wielokierunkowego dialogu, który nigdy nie stanie się możliwy, jeżeli głos edukujących będzie jedyny i dominujący.

Wprowadzenie procesu ewaluacji za sprawą nowego nadzoru pedagogicznego być może okaże się istotnym krokiem w budowaniu szkolnej kultury dialogu. Po pierwsze, ewaluacja, jako że jest badaniem wielokierunkowym, może się przyczynić do poznania oczekiwań i opinii pochodzących od wszystkich uczestników zaangażowanych w życie szkoły. Po drugie, ewaluacja zakłada, że każdy z podmiotów badanych jest równy i jego opinia jest warta poznania. W związku z czym możemy przypuszczać, że zespołom szkolnym (dyrektorowi i nauczycielom) zostanie w końcu dostarczona wiarygodna, pochodząca z różnych źródeł, informacja na temat jakości podejmowanych przez nich działań. Ukazane przez ewaluatora wyniki nakłonią ich natomiast do wspólnej dyskusji nad możliwościami zlikwidowania problemów i istniejących trudności, ujawnionych w czasie trwania ewaluacji⁵. Możemy się zatem spodziewać, że dotąd niereformowalna forma komunikacji nauczyciela i ucznia będzie przedyskutowana i zostaną podjęte konkretne kroki zmierzające do zmiany tej relacji. W ten sposób kultura dialogu, mająca swój wyjątkowy wyraz w wymianie informacji między pedagogiem i jego adresatem, może się stać jedną z podstaw organizacji życia szkoły.

Najważniejsze wnioski

- badania ukazują rozbieżności w wypowiedziach uczniów i nauczycieli. Z punktu widzenia 83% pedagogów opinia ucznia ma wpływ na podejmowane w szkole działania dotyczące doskonalenia procesu nauczania, natomiast z perspektywy większości uczniów – wpływ ten jest znikomy lub żaden;
- nauczyciele, współpracując z uczniami w zakresie doskonalenia nauczania, twierdzą, że wspólnie wypracowują elementy, które wdrażają do tego procesu. Jednak, opierając się na wynikach przeprowadzonych badań, można zauważyć, że kooperacja ta prowadzi jedynie do zaimplementowania zmian, które nie mają bezpośredniego przełożenia na ewolucję procesu nauczania;

---

⁵ Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Odpowiedzialność, red. G. Mazurkiewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 16–23.

- zarówno nauczyciele, jak i uczniowie są zgodni, że współpracują z sobą przede wszystkim podczas zajęć wyrównawczych/dodatkowych. Istnieje zatem obawa, że pozostałe lekcje, będące podstawą procesu nauczania, są pozbawione tego elementu;
- uczniowie wyrażają przekonanie, że pedagodzy najbardziej intensywnie współpracują z uczniami wykazującymi słabsze wyniki w nauce;
- większość nauczycieli nie daje uczniom możliwości skonfrontowania własnych myśli z opiniami kolegów;
- nauczyciele z reguły zajmują pozycję dominującą, dzięki której kontrolują przekazywane informacje oraz nie dopuszczają do zaistnienia w klasie wielostronnego dialogu, który pozwoliłby na zbudowanie partnerskich relacji w poznawaniu nowej dla uczniów wiedzy.

Rekomendacje

- zmiana metody prowadzenia zajęć z tradycyjnej, gdzie nauczyciel ma przypisaną rolę dominującą, na bardziej otwartą, w której pedagog jest moderatorem dyskusji, zapraszającym uczniów do dialogu;
- wprowadzenie do działań szkoły okresowych badań opinii uczniów dotyczących współpracy na linii nauczyciel–uczeń, które umożliwiłyby edukującym zidentyfikowanie potrzeb uczniów oraz zainicjowanie zmian prowadzących do poprawy procesu nauczania.

BIBLIOGRAFIA

- Andrukowicz W., *Interakcja oparta na wzajemnym porozumieniu*, „Edukacja i Dialog” 1998, nr 6.
- Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Odpowiedzialność*, red. G. Mazurkiewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.
- Freire P., *Pedagogy of the Oppressed*, Continuum International Publishing Group, London 2000.
- Kazanowski Z., *Efektywna komunikacja w kierowaniu klasą szkolną*, http://74.125.155.132/scholar?q=cache:Q937uHyqMOEJ:scholar.google.com/+efektywna+komunikacja&hl=pl&as_sdt=2000 (odczyt: 09.04.2010).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7 października 2009 roku w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz.U. z dnia 9 października 2009).